

Nr 377.

Av herr **Ohlin m. fl.**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 75, angående riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 75 till årets riksdag angående »riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m.» behandlar jordbruksministern å s. 124—130 frågan hur stor jordbruksproduktion, som bör eftersträvas. Majoriteten inom 1942 års jordbrukskommitté har stannat för en produktionsvolym motsvarande den svenska konsumtionen med avdrag för 30 000 ton margarin av importerade råvaror och import av socker i den mån en inhemsk produktion av sockerbetar på omkring 50 000 hektar icke förslår för behovet. För fläskproduktionen skulle högst 75 000 ton majs importeras. Detta beräknas innebära en självförsörjningsgrad av ca 92 procent. Skydd för denna produktionsvolym ansågs av kommittén vara ett rimligt resultat av en avvägning emellan olika hänsyn, framför allt hela folkets intresse av säkerhet för livsmedelsförsörjningen vid avspärrning och den allmänna betydelsen av en positiv landsbygdspolitik å ena sidan samt den national-ekonomiska belastningen av ett fördyrande gränsskydd å andra sidan. Enligt de prognoser, som jordbrukskommittén låtit uppgöra över den kommande produktions- och konsumtionsutvecklingen, ansågs denna målsättning innebära att såväl den arbetsföra befolkningen som den odlade arealen måste minskas, för att inte jordbrukets produktionsvolym om några år skulle överskjuta ovan återgivna självförsörjningsgrad.

Jordbruksministern anser i motsats till kommittén att produktionen under det närmaste decenniet inte torde komma att överstiga den av kommittén såsom önskvärd angivna självförsörjningsgraden. »Frågan om en begränsning av jordbruksproduktionen (bortsett från den produktion, som bygger på importerade fodermedel) kan under sådana förhållanden inte väntas få aktualitet förrän efter en relativt lång tidrymd», säger statsrådet. Det är under sådana förhållanden varken nödvändigt eller ens önskvärt, att statsmakterna nu binda sig för ett långsiktprogram. Detta så mycket mindre som regeringen och riksdagen ändå icke kunna undgå att taga frågan under ny omprövning allt efter som förhållandena på olika områden förändras.

De av jordbrukskommittén uppgjorda prognoserna äro utan tvivel av stort intresse. De kunna också vara till gagn, när det gäller att i fortsättningen urskilja utvecklingstendenserna på berörda områden. Däremot kunna de inte anses ha en sådan hållbarhet att de utan vidare kunna läggas

till grund för beslut på lång sikt. Vad som hänt under de senaste 15 à 20 åren visar huru svårt det är att förutse utvecklingen. Varken läget på arbetsmarknaden, befolkningens storlek, levnadsstandardens höjd och konsumtionens inriktning eller de internationella förhållandena kunna för någon längre tid förutses med en sådan grad av säkerhet att bestämda riktlinjer för jordbrukspolitiken på längre sikt böra fastläggas på grundval av antaganden i dessa avseenden.

Om man kan komma överens om vad som för närvarande och under de närmaste åren är praktisk jordbrukspolitik, finns det enligt vår mening ingen anledning att tvista om eu målsättning, vars praktiska konsekvenser framträda först om ett eller flera tiotal år.

I fråga om målsättningen för *den yttre rationaliseringen* — den fråga som tilldragit sig det allra största intresset i den allmänna debatten — har jordbruksministern ytterligare avrundat och nyanserat jordbrukskommitténs skrivning. Sålunda behandlas de av kommittén rekommenderade normjordbruken (20—30 hektar åker) med en viss reservation (s. 137). »I viss mån» säger sig statsrådet dela kommitténs uppfattning om fördelarna med dessa »tvåfamiljsjordbruk». Statsrådet lämnar dock den frågan helt öppen, när en dylik jordbrukstyp skulle kunna läggas till grund för prissättningen för slättbygdsområdena. Bland jordbruksbefolkningen är det en rätt allmän uppfattning, att denna jordbrukstyp som med nu gängse driftsformer är för stor för en familj men för liten för att försörja en driftsledare och en arbetsstyrka, som möjliggör en ordentlig arbetsfördelning, för brukarna erbjuder särskilt stora svårigheter. Dessa gårdar synas t. v. ha familj jordbrukets nackdelar i förstorad grad utan att ha det större jordbrukets fördelar. Det finns därför enligt vår mening ingen anledning att nu binda sig för just denna jordbrukstyp såsom den mest eftersträfvansvärda. Statsrådet framhåller med all rätt att man bör utgå ifrån att vårt jordbruk även framgent kommer att vara ett bondejordbruk och att strävandena böra inriktas på att få till stånd brukningsdelar av *bondejordbrukets storlek*. Den svenska bondgården är emellertid en mycket varierande företeelse. Ett dylikt uttalande får därför ett reellt innehåll endast i den mån man beaktar vad som i varje särskild bygd kan anses vara en lämplig bondgård. Överhuvud taget är beskrivningen över huru den yttre rationaliseringen skall bedrivas så allmänt hållen, att nästan allting beror på tillämpningen.

Den viktigaste frågan blir då, vems omdöme som i de olika fallen skall bli avgörande. Jordbruksministern framhåller, att rationaliseringen i första rummet bör vara en »jordbrukets egen verksamhet, till vilken statsmakterna lämna sitt biträde genom ekonomiskt stöd och genom lagstiftningsåtgärder, vilka avse att undanröja eventuella hinder för densamma». Vi vilja i anslutning härtill erinra om, att de hinder, som skola undanröjas, i vissa fall äro den enskilde jordbrukarens uppfattning om huru det bör förfaras med en gård, som han skall sälja, köpa eller på annat sätt omgestalta.

I dessa konkreta fall stå de föreslagna lantbruksnämnderna med sin auktoritet, sina ekonomiska resurser och en i vissa fall tvingande lagstiftning mot den enskilde jordbrukaren. Det är enligt vår mening av stor vikt, att man så långt möjligt respekterar de människors uppfattning, som i varje särskilt fall äro part i målet, samt att man bemödar sig om att skapa klara gränser för den enskilde medborgarens rätt. Endast genom att inskränka laga tvång och ekonomisk påtryckning till det minsta möjliga kan talet om att rationaliseringen skall vara en jordbrukarnas egen verksamhet bliva en levande realitet och endast då kan man acceptera en beskrivning av den yttre rationaliseringen, som i så hög grad gör det hela till en tillämpningsfråga som fallet är med statsrådets skrivsätt. Utifrån denna allmänna syn på frågan skola vi nu närmast söka angiva vår ståndpunkt till förslaget om expropriation och förköpsrätt.

Förköpsrätten innebär, att staten genom lantbruksnämnderna skall äga att lösa till sig en försåld fastighet till det pris, som köparen utfäst, om anmälan därom göres inom tre månader från det lagfart söktes. Om köparen anmäler köpet för lantbruksnämnden, är denna skyldig att inom en månad göra sina anspråk gällande. Lantbruksnämnderna äro vidare skyldiga, att efter framställning från jordägare meddela beslut om huruvida en fastighet är behöflig för rationaliseringsändamål. Dyligt beslut skall enligt förslaget meddelas för viss tid, minst två och högst fem år. Har lantbruksnämnd meddelat, att en fastighet under viss tid icke är behöflig för komplettering av ofullständiga jordbruk, kan den säljas under denna tid utan att kronan kan göra sin förköpsrätt gällande. Förköpsrätt må vidare enligt förslaget ej utövas, då köparen är säljarens make, avkomling, adoptivbarn eller dess avkomling eller ock säljarens syskon.

Inom 1942 års jordbrukskommitté har man i princip varit enig om, att en dylik förköpsrätt borde införas för att underlätta rationaliseringsarbetet. Delade meningar ha däremot förekommit beträffande omfattningen av de undantag från kronans rätt, som borde fastställas till förmån för släktingar och arrendatorer.

Med hänsyn till önskvärdheten av att en storleksrationalisering främjas kan man enligt vår mening ej avvisa ett försök med en förköpsrätt av den principiella innebörd, som den kungl. propositionen har. Det är emellertid svårt att i förväg bedöma förköpsrättens praktiska betydelse för rationaliseringsarbetet och de svårigheter, som den kan komma att orsaka på fastighetsmarknaden. Med hänsyn härtill anse vi, att lagen bör givas en begränsad giltighetstid, t. ex. tre år. Det blir då möjlighet för statsmakterna att, sedan erfarenhet om dess verkningar vunnits, taga mera definitiv ståndpunkt till denna lagstiftning.

Vidare anse vi, att lagen på vissa punkter bör uppmjukas. Sålunda bör enligt vår mening bland de släktingar, vilkas rätt skall gå före kronans, även upptagas syskonbarn. Om en gård skall bevaras inom slakten, torde det

vara lika vanligt att den säljes till någon bland syskonbarnen, som representera nästa generation, än till någon bland ägarens syskon. Den föreslagna gränsdragningen innebär också, att syskonbarn reellt sett komma i olika ställning beroende på om deras närmaste leva eller om de äro döda. Sålunda skulle en pojke kunna komma över sin farbroders gård, om fadern lever. Fadern kan nämligen köpa gården av sin bror, utan att kronan kan göra sin rätt gällande, och han kan sedan sälja den till sin son likaledes utan att staten kan träda emellan. Den pojke, vars fader är död, skulle däremot enligt den i propositionen angivna utformningen av lagen inte kunna köpa sin farbroders gård, därest lantbruksnämnden gör kronans rätt gällande. En gränsdragning, som medför dylika konsekvenser, är inte tillfredsställande.

År 1943 gävo statsmakterna åt arrendatorer, som lyda under s. k. sociala arrendelagen, förköpsrätt under vissa närmare angivna förhållanden. Enligt propositionen skulle nu kronans förköpsrätt gå före arrendatorns. Vi kunna för vår del inte vara med om att på detta sätt frångå en stor folkgrupp en trygghetsgaranti, som gavs den år 1943 och som då betraktades som ett stort framsteg ur social synpunkt. Om Kungl. Maj:ts förslag i detta stycke godkännes av riksdagen, kunna arrendatorer, vilkas släkt under flera generationer suttit på sina arrendegårdar, skiljas från dessa gårdar genom att de säljas till lantbruksnämnderna.

En bestämmelse om att arrendatorns förköpsrätt går före kronans, kan enligt vår mening utan vidare tillämpas för alla arrendatorer, som sutto med förköpsrätt till sina arrendegårdar den 1 april 1947. För arrendatorer, som tillträda sina arrenden senare, måste däremot sådana bestämmelser införas i lagen, att arrendators förköpsrätt icke kan brukas som ett instrument i jordägarens hand för att kringgå lagen. Det bör inte få komma i fråga, att en jordägare som vill sälja sin gård, skall genom att arrendera ut den till den blivande köparen kunna kringgå bestämmelsen om kronans förköpsrätt. För arrendatorer, som tillträda sina arrenden efter den 1 april 1947, bör därför viss kvalifikationstid krävas för att deras förköpsrätt skall gälla före kronans. I detta avseende bör en arrendetid av tio år vara betryggande. Vi föreslå därför, att de sociala arrendatorernas förköpsrätt skall gå före kronans, dels om arrendatorn eller hans familj innehaft arrendet före den 1 april 1947 och dels om arrendatorn visserligen tillträtt arrendet efter nämnda tidpunkt men sedan innehaft detsamma under minst tio år.

För att minska de olägenheter, som lagen om förköpsrätt kan orsaka fastighetshandeln, anse vi, att maximitiden i § 4, första stycket, bör kunna utsträckas till tio år. I själva verket finnes det många fastigheter med ett sådant läge i förhållande till andra brukningsdelar att de utan olägenhet för rationaliseringen kunde frias från förköpsrätt under ändå längre tid.

I 5 § stipuleras, att lantbruksnämnd inom tre månader skall bestämma sig för, om den vill köpa till densamma hembjuden fastighet. Enligt vår me-

ning bör inte en jordägare uppehållas så länge i väntan på lantbruksnämndens svar å hembudet. Lantbruksnämnderna böra utan större svårighet kunna giva detta svar inom en månad. — Vi vilja i anslutning härtill erinra om att då en köpare anmäler sitt köp för lantbruksnämnden, är denna enligt 7 § ålagd att inom en månad göra sin rätt gällande. Om lantbruksnämnden avböjer att köpa erbjuden fastighet, bör den tid, under vilken förköpsrätten ej kan göras gällande, utsträckas till två år.

I 9 § andra stycket heter det att »beträffande kostnaderna i mål om förköp skilje rätten mellan parterna efter ty för varje fall prövas skäligt». Enligt vår mening bör kostnaden i dylika fall normalt bäras av kronan. Endast i sådana fall, då det kan visas, att den andra parten genom illojalt uppträdande orsakat extra kostnader, bör han kunna åläggas att delta i kostnaderna.

Inom vida kretsar har man uttryckt oro för att lagen om kronans förköpsrätt skulle komma att användas som ett instrument för att öka statens jordinnehav på de enskilda jordägarnas bekostnad. Detta skulle stå i strid med lagens mening. Genom förköpsrätten åtkommen jord bör icke i något annat fall få införlivas med statens domäner än då ägoutbyte leder till dylikt resultat, varvid regeln bör vara att staten icke ökar sitt jordinnehav. Det är säkerligen av grundläggande betydelse för allmänhetens förtroende på detta ömtåliga område, att denna princip omutligt tillämpas.

Vi vilja ytterligare starkt understryka, att förköpsrätten inte av lantbruksnämnderna bör få användas på sådant sätt, att dessa samla ett större antal gårdar i sin ägo för att användas längre fram till komplettering av andra jordbruk. Skötsel och förvaltning av dylika vanligtvis mindre gårdar komme att bereda stora svårigheter med resultat att allmänhetens förtroende för hela rationaliseringen lätt kunde undergrävas. Regeln bör därför vara, att lantbruksnämnderna använda förköpsrätten för att komma i besittning av fastigheter, som utan längre dröjsmål kunna användas för att komplettera andra jordbruk.

Beträffande förslaget om *expropriation* måste enligt vår mening särskilt stora betänkligheter möta i de fall, då det är fråga om att från enskilda personer expropriera hela fastigheter. Innehavet av en jordbruksfastighet är för många människor inte bara en ekonomisk fråga. Ägaren kan i många fall vara fästad vid sin fastighet på ett sådant sätt att det för honom ter sig som en uppenbar kränkning, om han frånges densamma. Det kan vara en gammal släktgård, som ägaren i en generation nödgats utarrendera eller själv bruka utan att vara bosatt på densamma, under det att någon av hans barn senare vill övertaga den och helt ägna sig åt jordbruk. Som regel finnas icke dylika mera ideella band emellan ägaren och hans jordbruk i de fall, när ägaren är en juridisk person. Inte heller torde en enskild person annat än i mycket sällsynta fall kunna åberopa dylika skäl beträffande ett flertal olika gårdar. Man skulle därför enligt vår mening kunna övervinna

de mest påtagliga olägenheterna av ovan nämnd art, om man i enlighet med den av riksdagsman Wald. Svensson i jordbrukskommittén avgivna reservationen formulerade lagen så att hel brukningsdel icke får exproprieras från enskild person, som blott äger en jordbrukslägenhet, samt att den som äger flera lägenheter medgives rätt att själv bestämma, vilken av dessa han vill fritaga från expropriation därest dylik skulle komma i fråga. Vi hemställa att lagen gives denna innebörd.

I analogi med vad tidigare yrkats om bevarande av de sociala arrendatorernas rätt bör då även föreskrivas, att ett jordbruk icke får exproprieras, om det är utarrenderat till en arrendator, som enligt den sociala arrendelagen äger förköpsrätt och denna vill göra sin förköpsrätt gällande.

Vi övergå härefter till att behandla frågan om de av Kungl. Maj:t föreslagna *lantbruksnämnderna*. Enligt jordbruksministerns förslag skola hushållningssällskapens nuvarande uppgifter på den *inre* rationaliseringens område överföras på dessa nämnder. Detta skulle sålunda innebära, att sällskapen ej längre skulle handhava åtgärder till främjande av täckdikning, nyodling, betesförbättring, stenröjning och jordkörning samt byggnadsfrågor. Såsom motivering för detta förslag har främst åberopats det nära samband, som skulle förefinnas mellan den yttre rationaliseringen, avsedd att handhavas av lantbruksnämnd, och den inre rationaliseringen. Detta samband skulle vara intimare än mellan sistnämnda rationalisering och driftens rationalisering, som även i framtiden skulle ankomma på hushållningssällskapen.

Sagda uttalande ansluter sig i huvudsak till 1942 års jordbrukskommittés förslag. I flertalet av de yttranden, vari detta förslag beröres, har emellertid den nämnda gränsdragningen icke ansetts ändamålsenlig. Sålunda ha endast egnahemsstyrelsen och två länsstyrelser tillstyrkt förslaget, medan bl. a. lantbruksstyrelsen, statskontoret, Sveriges lantbruksförbund, Riksförbundet landsbygdens folk, hushållningssällskapen och flertalet länsstyrelser icke biträtt detsamma.

Med hänsyn till den samlade sakkunskap på jordbrukets område och de allmänna intressen, som dessa senare remissinstanser representera, måste enligt vår mening av dem framförda synpunkter tillmätas den allra största betydelse. Särskilt synes böra uppmärksammas, att Sveriges lantbruksförbund och Riksförbundet landsbygdens folk — båda språkrör för de organiserade, praktiskt verksamma jordbrukarna — samt lantbruksstyrelsen såsom ansvarigt statligt organ för åtgärder i allmänhet på jordbrukets område icke ansett sig kunna tillstyrka ifrågavarande organisation. Då det, såsom även i propositionen betonas, är av avgörande betydelse för rationaliseringsverksamhetens effektiva bedrivande, att denna verksamhet omfattas med förtroende av jordbrukarna, böra dessa ställningstaganden väga synnerligen tungt i vågskålen.

De uttalanden, som lantbruksstyrelsen gjort, vilka återfinnas i proposi-

tionen å s. 288, synas oss kunna tjäna som utgångspunkt för ett ställningslagande. I likhet med lantbruksstyrelsen finna vi sålunda en begränsning av arbetsuppgifterna för det organ — lantbruksnämnderna — som skall handhava den yttre fastighetsrationaliseringen ofrånkomlig, om nämnda rationalisering skall kunna bedrivas med önskvärd effektivitet och ändamålsenlighet. Olämpligt torde vara att på detta organ, inriktat på åtgärder för rationalisering av *vissa* jordbruk, lägga även andra uppgifter, som skola tjäna jordbruket i allmänhet, alltså även de större jordbruket, vid vilkas rationalisering staten icke torde komma att medverka i högre grad.

Dessutom kunna starka skäl anföras för ett bibehållande hos hushållningssällskapet av de *inre* rationaliseringsåtgärder, som redan nu och sedan länge handhafs av sällskapen. Såsom lantbruksstyrelsen framhållit kan man icke bortse från att hushållningssällskapens planläggning av grundförbättringsåtgärder ger sällskapen osökta tillfällen till kontakt med olika jordbrukare för planläggning av driftsförbättringar ävensom för upplysnings- och handledningsverksamhet. Då det ej heller gjorts gällande, att hushållningssällskapen misskött sagda planläggning, finnes icke anledning att nu sönderbryta en organisationsapparat, som under många år fungerat väl, och ersätta den med en organisation, om vars funktionsduglighet man ingenting vet. I anledning av vad i propositionen, s. 313, i detta sammanhang uttalats, att hushållningssällskapens befattning med den statliga verksamheten för inre rationalisering vore av relativt sent datum, må framhållas, att de direkta statsbidragen för ändamålet visserligen utgått endast under ett eller ett par decennier men att en betydande, av hushållningssällskapen ledd grundförbättringsverksamhet förekom även dessförinnan. Indirekt hava statsmakterna för övrigt genom de allmänna statsanslagen till hushållningssällskapen långt före de särskilda bidragen till grundförbättringar möjliggjort denna verksamhets upprätthållande genom sällskapen. Därest till äventyrs skulle göras gällande, att hushållningssällskapens organisation icke skapar nödig garanti för inflytande från det allmännas sida på sagda verksamhet, må påpekas, att den föreslagna ändringen av sammansättningen av hushållningssällskapens förvaltningsutskott torde vara tillfyllest för ändamålet. Slutligen vilja vi i detta sammanhang hävda, att man — trots vad i propositionen härutinnan anføres — icke genom den föreslagna arbetsfördelningen skulle komma ifrån en onödig dubbelorganisation av likartade befattningshavare och därmed förenade kostnader.

Statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet har i olika sammanhang framhållit vikten av att den omfattande verksamhet som förestår bedrives i samförstånd med den inom jordbruket arbetande befolkningen. Det torde vara en allmän och välgrundad uppfattning bland jordbrukarna, att den i propositionen föreslagna gränsdragningen icke skulle åstadkomma en samordning av samtliga rationaliseringsåtgärder utan tvärtom för många år framåt inge allmänheten en betydande osäkerhet rörande till vilket organ

man i skilda angelägenheter skulle hänvända sig. Man bör då enligt vår mening inte utan tvingande skäl rubba på en bestående organisation, som visat sig kunna väl fylla sin uppgift och som har jordbrukarnas förtroende.

Vad ovan anförts synes oss tala för att grundförbättringsåtgärderna, som sedan gammalt tillhört hushållningssällskapens arbetsuppgifter och i fråga om vilka allmänheten vant sig vid att vända sig till hushållningssällskapen, jämväl framdeles skola handhavas av dessa organ. Byggnadsärenden, som röra jordbrukets ekonomibyggnader, hava däremot i ringa utsträckning ingått i hushållningssällskapens verksamhet och böra i dagens läge kunna tillföras lantbruksnämnderna.

Om hushållningssällskapen få behålla den inre rationaliseringen behöver enligt vår mening ingen förändring tills vidare vidtagas beträffande torrlägningsnämndernas verksamhet.

Vi ha tidigare framhållit, att den yttre rationaliseringen bör genomföras under starkt hänsynstagande till jordbrukets förhållanden och utvecklingsmöjligheter i landets olika delar. Garantier böra därför skapas för att rationaliseringsverksamheten kommer att bedrivas under hänsynstagande både till folkmeningen och till näringslivets behov i de olika bygderna. Detta bör komma till starkare uttryck i rationaliseringsorganens sammansättning än som skett i Kungl. Maj:ts förslag. Enligt vår mening bör därför Kungl. Maj:t endast utse ordförande, vartill kommer att regeringen även tillsätter lantbruksnämndens direktör, som enligt förslaget skall vara självskriven ledamot av nämnden. Självskriven ledamot blir vidare hushållningssällskapets sekreterare. Av övriga ledamöter böra enligt vår mening hushållningssällskapen utse två i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag samt landstingen de återstående två. Enligt denna anordning skulle det finnas en majoritet inom nämnderna som utsetts av bygdens folk. Då denna majoritet har möjlighet att ena sig i viktiga principfrågor, som röra bygdens utveckling, bör däri ligga en garanti för att en centralt dirigerad verksamhet inte bedrivs emot vad som av bygdens folk allmänt anses vara till gagn för utvecklingen. Landstingen ha via sitt beskattningsunderlag ett direkt intresse av näringslivets samlade styrka inom sina områden och äro enligt vår mening väl skickade att i detta fall öva inflytande.

Det av 1942 års jordbruksutredning framlagda förslaget till *stöd åt det mindre jordbruket* har såväl i den allmänna debatten som av de flesta remissinstanser utsatts för en nedgörande kritik. Även det i propositionen framlagda förslaget är enligt vår mening behäftat med stora brister. Sålunda bibehålles som villkor för bidraget en inkomstgräns, som av jordbruksministern satts till 3 100 kronor. Inkomsten skall fastställas på så sätt att man tar medeltalet av den sammanräknade nettoinkomsten för åren 1944, 1945 och 1946 å s. 3 av den allmänna deklaraionsblanketten. Några modifierationer med hänsyn till särskilda omständigheter skola icke medgivas.

Det är uppenbart att ett dylikt förfarande måste leda till orättvisor. Ob-

serveras bör att det i detta fall inte är fråga om en persons inkomst utan om en familjeinkomst. Antalet medlemmar, som hjälpt till i arbetet, kan växla. Så gör också praxis vid deklaration. Ingenting hindrar att en jordbrukare, som haft två hemmavarande barn över 16 år och vars familj under dessa år haft en inkomst av 5 000 kronor, givit så stor del av inkomsten till sina barn, att han själv ligger under 3 000 kronor i inkomst. En annan jordbrukare med likartade familjeförhållanden, som tjänat t. ex. 3 500 kronor, kan ha deklarerat så, att han faller för inkomstgränsen. I vissa fall kan inkomsten under dessa år bero på skogsavverkning, som vederbörande ålagts av staten. Även om det varit fråga om överavverkning, skulle jordbrukaren för framtiden gå miste om bidraget därför att han fullgjort vad samhället ålagt honom. I andra fall kan inkomsten bero av förtjänster utanför jordbruket, som inte stå kvar i samma utsträckning om ett eller annat år. Det är uppenbart att en kategoriklyvning inom jordbrukarklassen på grundval av medelinkomsten under år 1944—1946 måste leda till betydande orättvisor. Folket ute i den svenska landsbygden känner rätt väl till varandras förhållanden. En anordning, som leder till uppenbara orättvisor, skulle sprida en misstro och en vantrevnad ute i bygderna, som komme att färgsätta omdömena inte bara om den sak det närmast gäller utan i viss mån även om vår jordbrukspolitik överhuvud taget.

Även regeln att stödet skall upphöra vid ägareskifte kommer att leda till liknande resultat. Tillsammans skulle dessa bestämmelser göra att efter några år en grupp av småbrukare skulle finnas, som får producentbidrag, och en annan grupp, som inte får det, utan att man skulle kunna skönja en bestämd olikhet emellan de två kategoriernas ekonomiska läge. Propositionens utformning av själva bidragsreglerna måste också väcka starka betänkligheter. Vi vilja i detta sammanhang först erinra om att när bidraget inte grundar sig på siffror för årsleveranserna, leder en diskussion om förslaget på grundval av småbrukarnas årsproduktion i väsentlig grad vilse. Detta gäller i särskilt hög grad, när bidragsreglerna dra så snäva gränser för leveranserna som fallet är med Kungl. Maj:ts förslag. En bedömning av förslagets innebörd måste därför bygga på produktion och mjölkleverans under de olika kvartalen var för sig.

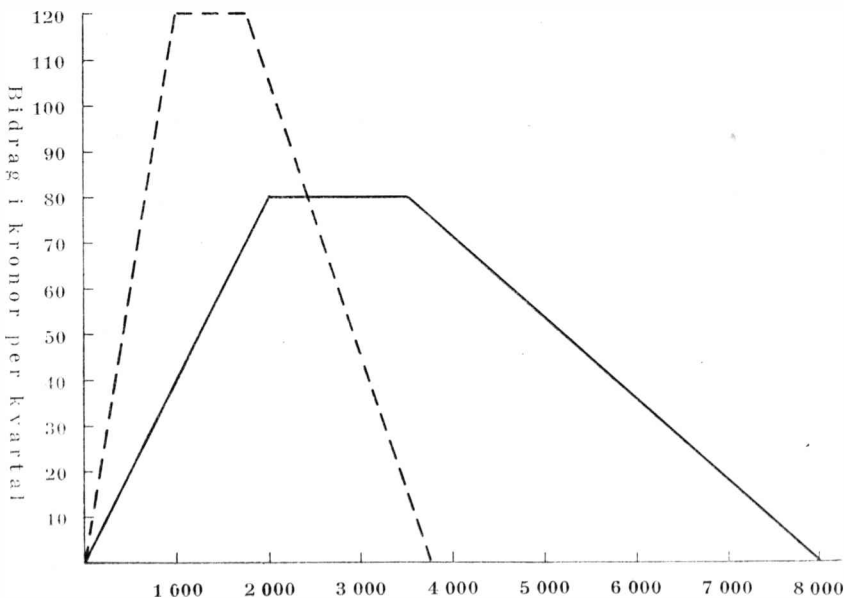
Enligt förslaget skall en mejerileverantör få 12 öre pr kg i producentbidrag för högst 1 000 kg mjölk pr kvartal. Detta motsvarar en dagsleverans av ca 11 kg i medeltal under kvartalet. En ko, som under första kvartalet efter kalvningen lämnar 15 kg mjölk om dagen i medeltal, kan alltså både förse en medelstor familj med mjölk och dessutom möjliggöra en leverans till mejeri som berättigar till högsta producentbidrag. En mycket bra ko kan lämna motsvarande mjölmängd även under ett andra kvartal.

Om den levererade mjölmängden under ett kvartal överstiger 1 750 kg eller ca 20 kg pr dag, skall bidraget minskas med 6 öre för varje överskjutande kg. En småbrukare, som har två kor i någorlunda god mjölkställ-

ning, kan alltså inte få högsta bidrag därför att hans mjölkproduktion är för stor. Vid en kvartalsleverans av 3 750 kg upphör bidraget helt. Den som under ett kvartal levererar 42 kg om dagen i medeltal får inget bidrag. En småbrukare med tre à fyra kor kan alltså under ett eller flera kvartal bliva helt utan producentbidrag därför att hans mjölmängd är för stor, om tre kor råka kalva vid samma årstid. Samma småbrukare kan då under ett annat av årets kvartal bliva nästan helt och hållet utan bidrag, därför att hans mjölmängd då är liten. Endast i undantagsfall kan en mejerileverantör balansera sin produktion så att hans leverans under samtliga av årets fyra kvartal håller sig mellan 1 000 och 1 750 kg. De 480 kronor pr år som propositionen ställer i utsikt såsom producentbidrag måste därför delvis karakteriseras som skådebröd. Det övervägande antalet småbrukare kommer under de flesta av årets kvartal att ha antingen för mycket eller för litet mjölk för att få ut detta producentbidrag i dess helhet. Slumpen blir till stor del avgörande för hur stor del av bidraget som kommer att tillfalla olika småbrukare.

Bidragsreglerna för mejerileverantörer äro ej samordnade med de kontanta bidrag, som föreslagits för sådana producenter, som inte kunna leverera mjölk till mejeri. Dessa bidrag utgå till jordbrukare med två till åtta kor — med högsta bidrag för dem som ha fyra till fem kor. En mejerileverantör däremot med fyra till fem kor torde under en stor del av året ha en

Diagram I. Producentbidrag för olika mjölmängder.

Levererad mjölk kg per kvartal. Heldragen linje = nuvarande producentbidrag. Streckad linje = propositionens förslag.

väsentligt högre dagsleverans än 20 kg med resultat att han får ett långt mindre bidrag.

Producentbidraget till mejerileverantörer blir såsom det utformats i Kungl. Maj:ts proposition för det egentliga småbruket mera ett *produktionsbegränsningsbidrag* än ett producentbidrag. Detta framgår ännu klarare om man tänker över huru marginalpriset på mjölk ställer sig vid mejerileveranser av olika storlek. Om man utgår från ett allmänt mjölkpris av 22 öre pr kg, så får en småbrukare för en leverans som ej överstiger 1 000 kg pr kvartal 34 öre pr kg. För en ytterligare leverans som överstiger 1 000 kg men ej 1 750 kg får han grundpriset = 22 öre. För levererad mjölk, som ligger mellan 1 750 och 3 750 kg, får han $22 - 6 = 16$ öre pr kg. När sedan mjölkleveransen överstiger 3 750 kg blir priset för varje nytt kg mjölk återigen 22 öre. Spännvidden emellan högsta och lägsta marginalpriset blir alltså 18 öre.

Dessa pristillägg och prisavdrag enligt Kungl. Maj:ts förslag äro så kraftigt tilltagna att de måste skapa både irritation och komplikationer av olika slag. De starkt växlande nettopriserna vid mejerileverans komma att trassla till handeln med mjölk ute på landsbygden mellan mindre jordbrukare och konsumenter. Vid ett produktionsläge, där mejerileveransen ger exempelvis 34 öre pr kg, kan en småbrukare inte sälja mjölk till en konsument utan att förlora 6 à 8 öre pr kg. Vid en tidpunkt återigen, då marginalpriset vid mejeriet endast är 16 öre, blir det en betydande vinst om man kan avyttra ett visst »överskott» direkt till konsumenter.

Ett på detta sätt utformat stöd åt det mindre jordbruket är allt annat än rationellt. Vi hålla före, att om riksdagen skulle besluta i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag, så komme det snart i praktiken att visa sig omöjligt att upprätthålla en dylik ordning.

Innan vi övergå till frågan om huru stödet åt det mindre jordbruket närmast bör ordnas, vilja vi framföra några erinringar av allmän art. Jordbruksministern framhåller på s. 352 att man på lång sikt inte bör giva småbruket något speciellt stöd utöver vad jordbruket i allmänhet erhåller. Det framhålles också av såväl 1942 års jordbrukskommitté som av statsrådet, att detta stöd skall givas av »rent sociala skäl» och att det därför bör hållas skilt från de stödåtgärder, som i övrigt vidtagas för att inom landet bevara en jordbruksproduktion av viss storlek.

Statsrådet har i fråga om storleken av den produktion, som man i en framtid skall stödja, hänvisat till vad som är praktisk politik under de närmaste åren och överlämnat åt statsmakterna att längre fram taga standpunkt till frågan om jordbruksproduktionens storlek med ledning av de faktiska förhållanden som då föreligga. Vi ha ovan anslutit oss härtill. Vi anse att man bör förfara på samma sätt, när det gäller stödet åt det mindre jordbruket. Huru den saken skall ordnas om tio eller tjugo år få statsmakterna taga ställning till längre fram. Någon anledning att i detta fall söka renodla

de sociala motiven finnes inte heller. Hela vår näringspolitik är genomsprängd av sociala motiv. Man kan som exempel peka på statsmakternas inställning till byggnadsverksamheten samt den art och omfattning som man vill giva stödet på detta område. Även den allmänna jordbrukspolitiken bäres delvis av sociala motiv närmast knutna till önskemålet att uppehålla jämvikten mellan landsbygden och tätorterna och att bevara de värden, som en blomstrande landsbygd rymmer.

När man principiellt vänder sig emot att genom prisdifferentiering stödja vissa jordbruk, vilja vi erinra om att man godtagit principen om ett dylikt extra stöd åt de nordliga landsändarna. Man säger sig vidare vara beredd att genom avvägningen av priset på olika produkter söka förebygga att det större jordbruket blir alltför lönsamt. Detta är ju i själva verket en indirekt differentiering av stödet efter jordbrukens storlek av samma innebörd som den direkta genom producentbidrag. Eventuellt ställer man i utsikt att genom en mjölkavgift hålla tillbaka mjölkproduktionens lönsamhet för det större jordbruket till förmån för basjordbruket. Detta innebär, att man accepterar principen om prisdifferentiering, även på en och samma vara.

1942 års jordbrukskommitté har stannat för att man borde söka genomföra en sådan prissättning på jordbrukets produkter att lanthushållningen vid gårdar med 10 till 20 hektar åker — det s. k. basjordbruket — blir lönsam. Regeringen har i propositionen accepterat denna utgångspunkt. Man vill alltså sätta priset med hänsyn till en liten del av det svenska jordbruket, under det att den större delen såväl av befolkningen som av åkerarealen finnes vid gårdar, som ligga över eller under basjordbrukets nivå. Flertalet av dessa bliva antingen plusvarianter eller minusvarianter från lönsamhets-synpunkt. Utan att vilja pressa siffrorna hårt eller därav draga långt gående slutsatser, må erinras om att till basjordbruket höra blott 19,7 procent av brukningsdelarnas antal under det att 11,6 procent ligga över och 68,7 under basjordbrukets storleksgrad. Tar man hänsyn till åkerarealen får man 24,1 procent inom basjordbruket under det att 44,1 procent ligga över och 31,8 procent under dess nivå. Detta är genomsnitt för hela riket. I Norrland återfinnas ca 90 procent av brukningsdelarnas antal och 75 procent av arealen under basjordbrukets storleksordning.

Om man såsom en del reservanter förordat skulle välja mindre gårdar än jordbrukskommittén föreslagit som basjordbruk och därför avpassade priserna på jordbruksprodukterna efter dessa gårdars högre kostnader, skulle konsumenterna belastas med priser som gjorde förljånsterna vid de större gårdarna på slättbygden alltför höga med en uppskrivning av jordvärdena till följd. Vi anse det därför icke motiverat att välja ett basjordbruk med lägre medelareal än den såväl jordbrukskommittén som statsrådet förordat. Detta utesluter dock inte att man tills vidare måste taga hänsyn till den stora folkgrupp och den betydande och från landets synpunkt nödvändiga produktion, som finnes vid brukningsdelar med mindre åkerareal än basjord-

bruket. Detta sker bäst genom en viss prisdifferentiering till förmån för det mindre jordbruket samt genom en sådan prissättning i övrigt att en uppskrivning av jordvärdena undgås. Det är en av vår jordbrukspolitikens centrala uppgifter att bereda jordens brukare önskvärda levnadsvillkor utan att medföra kapitalvinster för dem som under en viss period varit jordens ägare. Jordvärdestegring skulle ju bl. a. försvåra för unga jordbrukare att utan stor skuldsättning förvärva ett eget jordbruk. För en politik som eftersträvar att bevara en självvägande och icke starkt skuldsatt jordbruksbefolkning framstår det som en huvudsak att jordvärdena ej pressas i höjden.

Det har anmärkts, att ett dylikt stöd åt det mindre jordbruket skulle lägga hinder i vägen för rationaliseringen genom att konservera icke räntabla jordbruk. Med den sugning av folk från landsbygden, som nu pågår, innebär ett måttligt stöd åt småbruket föga risk för att alltför mycket folk skall stanna kvar vid jordbruket. Det är främst de avsides belägna, de dåligt bebyggda och de illa arronderade små gårdarna, som i första hand böra bliva föremål för »bortrationalisering». Dyliga jordbruk skulle inte göras lönsamma med ett sådant stöd varom här är fråga. I fråga om sådana jordbruk återigen, som i fråga om lönsamhet ligga nära det utvalda basjordbruket, finnes det anledning att gå försiktigt fram, tills man får se vad det närmaste decenniets ekonomiska utveckling kan föra med sig för landsbygdens del. Vi anse därför, att ett måttligt stöd åt det mindre jordbruket, som inte anknyter vare sig till en viss inkomstgräns eller till den nuvarande brukargenerationen, är att föredraga framför såväl jordbrukskommitténs som den kungl. propositionens förslag.

Givetvis kunna delade meningar råda om huru ett dylikt stöd bör vara utformat. Handelsministern, professor Myrdal, gav år 1938 ut en bok om jordbrukspolitiken under titeln »Jordbrukspolitiken under omläggning». I denna bok ville professor Myrdal lägga tyngdpunkten av statens stöd åt jordbruket på produktionskostnadssidan. Detta torde knappast vara möjligt. Det finnes emellertid ingen anledning att principiellt avvisa denna linje. Det finnes åtskilligt som talar för att ett inslag av produktionskostnadsstöd åt det mindre jordbruket skulle ha gynnsamma verkningar. Vi hänvisa därvidlag till vad herr Svensson i Ljungskile anfört i sin ovan berörda reservation.

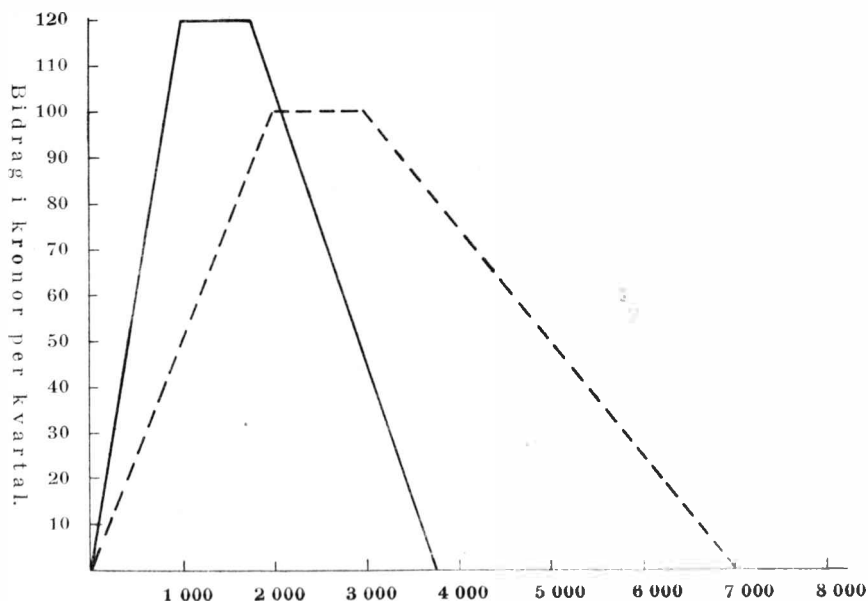
Det vore i och för sig en fördel om stödet åt det mindre jordbruket finge en sådan form att det tillsammans med andra åtgärder, bland annat på undervisningens område, finge en vägledande och uppfostrande verkan. Det är allmänt erkänt att t. ex. det norrländska småbruket borde ha en mindre ensidig karaktär än för närvarande. I fråga om husdjursskötseln synes det närmaste målet böra vara att få fram en större fläskproduktion i Norrland. I den mån mjölkproduktionen ökar och mera mjölk användes till framställning av smör och ost med resultat att mera skummjolk står till buds för utfodring, ökas även förutsättningarna för en större fläskproduktion. Denna

produktion skulle även väl kunna förenas med en ökad potatisodling, som också borde kunna förbättra det norrländska jordbrukets ställning. Det blir från dessa synpunkter inte i längden tillfredsställande om man lägger hela stödet åt det norrländska jordbruket på mjölkproduktionen. Ett producentbidrag på fläsk skulle måhända kunna bidra till att i Norrland fostra fram en mera allsidig produktion. Parallellt med en ökad potatisodling borde också en ökad grönsaksodling kunna utvecklas.

För södra och mellersta Sverige blir det i fortsättningen en angelägen uppgift att söka bevara äggproduktionen vid det mindre jordbruket. Att bygga nya hus och avskilja ny arbetskraft utanför jordbruket åt äggproduktionen kan inte från allmän synpunkt anses önskvärt, då det svenska småbruket torde ha möjlighet att till ungefärligen samma pris och till stor fördel för dess brukares ekonomi producera hela den mängd ägg som marknaden kan mottaga. Konstruktiva åtgärder av ett eller annat slag böra enligt vår mening övervägas för att i huvudsak behålla äggproduktionen som en verksamhet inom småbruket. En »protektionism» av detta slag torde för konsumenterna bli mindre kostsam än andra metoder att stödja jordbrukarnäringen, t. ex. sådana vilkas fördelar till väsentlig del komma det större, dessutom räntabla jordbruket till del.

En stor del av remissmyndigheterna ha påyrkat en ny utredning av frågan hur det mindre jordbruket bör stödjas. Vi ansluta oss till denna tanke.

Diagram II. Producentbidrag för olika mjölmängder.

Levererad mjölk kg per kvartal. Heldragen linje = propositionens förslag. Streckad linje = motionens förslag.

Varken jordbrukskommitténs eller propositionens förslag kan godtagas. Även om man anser att ett producentbidrag på mjölk i första hand bör ingå i stödet till det mindre jordbruket anse vi att också andra åtgärder böra övervägas i detta sammanhang. Detta torde icke kunna i tillräcklig grad ske i samband med det särskilda utskottets arbete.

I avvaktan på en ny utredning anse vi att det nuvarande producentbidraget bör bibehållas med vissa mindre modifikationer. Sålunda förorda vi att till mejerileverantörer må utgå ett pristillägg av 5 öre pr kg för högst 2 000 kg pr kvartal. Det bidrag på 100 kronor i kvartalet som därmed uppnås, bör kvarstå oförändrat så länge kvartalsleveransen icke överstiger 3 000 kg. Därefter bör bidraget avvecklas med 2,5 öre för varje överskjutande kg levererad mjölk. Detta innebär, att producentbidraget helt bortfaller vid en kvartalsleverans av 7 000 kg. För gårdar med en i förhållande till storleken normal mjölkproduktion bör bidraget sålunda avvecklas i anslutning till leveransens storlek. Hektargränsen bör tillämpas endast för gårdar, som ha en i förhållande till sin storlek onormalt liten produktion. Med hänsyn härtill samt för att undvika tröskelorättvisor föreslå vi, att hektargränsen sättes till 15 hektar. Beträffande stödet åt sådana leverantörer, som icke kunna lämna mjölk till mejeri, ansluta vi oss i princip till regeringens förslag men förorda, att det modifieras så att det korresponderar med de av oss ovan föreslagna reglerna för bidrag åt mejerileverantörer.

Under hänvisning till det ovan anförda få vi hemställa,

att de i motionen framförda synpunkterna måtte beaktas vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 75 samt att utskottet måtte utarbeta förslag till de ändringar i den till propositionen fogade lagtexten som härav påkallas.

Stockholm den 10 april 1947.

Bertil Ohlin.

Wald. Svensson.

Oscar Carlström.

O. E. Sandberg.

Gust. Mosesson.

Per A. Johnsson
i Kastanjegården.